

6. LEKCE

Kontrakt:	Návrhy pro další postup výuky
Přednáška:	Texty pro rituály, meditaci a vědění
Gramatika:	Nesklonné částice, souvětí, přímá řeč, rozkaz a otázka
Zadání úkolu:	Samostatný překlad textu, protokolovat postup a formulovat jeho obtíže, připravit si k tomu konkrétní dotazy, reflektovat práci provedenou v této lekci

Dostáváme se nyní k syntéze dosud získaného vědění o textech a o jejich významech v kontextu kultury jejich vzniku. Avšak ani v této lekci nezanedbáme metodologické principy rozlišování různých druhů dat o různých aspektech našeho předmětu. Přednáškou je zprostředkován ucelený pohled na páli texty a kulturu jejich užití v Buddhově nauce, autochtonně členěné do oddílů kultivace jednání rituálem, kultivace mysli meditací a kultivace vědění vzhledem do psychosociálních souvislostí. K páli textům, které nejsou bezprostřední součástí nauky takto rozčleněné kultivace, bude přihlédnuto v lekci následující.

I v oblasti gramatiky je nám nyní již možná syntéza všech jednotlivých elementů jazyka v souvislé většiny celky vět, souvětí a jim nadřazených významových útvarů. Takže cvičení této lekce sestávají především ze základních postupů samostatného překládání významově ucelených textů, do něž jsme se zapracovali v lekcích předchozích. Protože ve cvičeních pracujeme jen s kanonickými texty, odpadá z větší části problematika kritické analýzy pojednání o nich. Novým je však úkol vytvořit vlastní pojednání o **překladu textu** — protokol postupu překládání a s ním spojených problémů. Tento úkol povede k nácviku dovedností nutných pro posuzování kvality překladů a vědeckosti interpretací páli textů.

Student je nyní již brán jako rovnocenný kolega, který už umí učit se učit se — to znamená, že již je na základě své dosavadní spolupráce v kurzu *Páli – jazyk, texty, kultura* schopný utváření vlastních postupů studia. Proto jsou očekávány návrhy studentů pro další postup výuky a respektovány jejich volby témat pro referáty a písemné práce. Nadále však nezapomínáme důležitost **reflektování**.

6. přednáška:

Texty pro rituály, meditaci a vědění

Vědecký výzkum textů — jak jsme jej metodologicky reflektovali v předchozích lekcích — musí být schopný rozlišovat různé možné přístupy k danému textu, kterými je text umisťován do rozličných definitivních kontextů. Též nevědecké přístupy k textu jsou legitimním předmětem vědeckého výzkumu — což religionisté a ostatní především jazykovědně orientovaní vědci humanitních oborů někdy opomíjejí. Texty je možné zkoumat též bez ohledu na kontext jejich původu, vědecky je katalogizovat, anebo dle předem určených kategorií obsahově rozkládat (viz přehled vědeckých přístupů na str. 182 ve skriptech *Abhidhamma*). Našimi metodickými principy výzkumu textů má však být zajištěno poznávání autochtonních struktur předmětu výzkumu — jak již bylo vysvětleno ve 2. lekci na straně 26.

Vědecky pouze katalogizující přístup nabízí jako výsledek něco jiného než přístup praktických uživatelů těchto textů. Každý vědecký přístup je charakterizován objektivní analýzou, v níž pohlížíme na zkoumaný text jako na cizí předmět, přičemž vytváříme vědecký text o zkoumaném textu tak, aby vyhověl našim teoretickým účelům. Avšak uživatelé tohoto zkoumaného textu s ním pracují nikoliv pro teoretické účely, ale prakticky tak, aby jim text sloužil ke splnění určitých životních účelů. Jakým způsobem je možné provádět vědecky bezvadnou syntézu obou těchto přístupů, jsme již demonstrovali (na straně 28 a 97) ve vztahu k následujícím, z vícekrát již citovaného díla *Nettipakaraṇaṃ* přejatým, kritériím pro posouzení textu:

1. Co je předmětem (*ārammaṇa*) textu? Na co se vztahuje? Tato vztaženost na předmět (*nāma-sannissitā*) je dána označením jevů.
2. Jaký účel má tento text? Účel (*attha*) nebo záměr (*chanda*) poukazuje na cíle osobní či společenské praxe, v níž je text užíván.
3. Jak je text definován jeho autorem či uživatelem? Jaké má předpoklady (*nikkhepa*), zdroje (*sammuttāna*) či dispozice (*āsaṃsa*).
4. Jaké je umístění textu (*nidāna*) uvnitř systému, v němž je užíván? Co je jeho systémová funkce? Funkce je komplementární struktuře, která umisťuje text v systému praxe nebo ji popisující teorie.

Nás zajímají nyní na prvním místě páli texty vztahující se na obsahy a postupy rituálů, jakož i na druhém a třetím místě texty vztahující se na techniky meditace a paradigmata vědění. Všechny tyto texty Buddhovy nauky mají za účel zvládnání života a osvobození od utrpení. Aniž bychom zde podrobněji analyzovali systémové funkce textů, spokojíme se s jednoduchým přiřazením textů kategoriím rituál – meditace – vědění, odpovídajícím *sīla* – *samādhī* – *paññā*, čili třem základním oblastem Buddhovy metody zvládnání života. Ačkoliv první Buddhovi žáci byli mniši, brzy potom již žili domácí muži (*gahapati*), jakož i ženy v domácnosti (*gahapatānī*) taktéž podle Dhammy, totiž jako laičtí stoupenci (*upāsakā*, *upāsikā*). Tehdy Buddha pronesl následující tvrzení, jež je zaznamenáno v textu *Pāsādika-Sutta* sbírky *Dīgha-Nikāya*:

santi kho pana me cunda etarahi therā bhikkhū sāvakā

Jsou vskutku již [u] mně, Čundo, nyní (1.) starší mniši [jako] žáci

vyattā vinītā visāradā ... therā bhikkhuṇiyo sāvikā ...

učení, vycvičení, dovední... (2.) starší mnišky [jako] žákyně...

upāsakā sāvakā ... upāsikā sāvikā ... || (D III, 125)

(3.) laičtí žáci... (4.) laické žákyně...<viz celý text na konci lekce>

Postupy výuky a výcviku technik *sīla* – *samādhī* – *paññā* bylo ale pak nutno dle toho přizpůsobit požadavkům prostředí kláštera, anebo domácnosti. Jak bylo řečeno již v úvodní přednášce, Buddha prosazoval tehdy neslýchaně revoluční názor, že ženy jsou mužům rovnocenné při dosahování výsledků výcviku. Takže jeho žákyně *bhikkhūṇi* *Somā*, když byla osočena, že má jako žena jen „špetku rozumu“ (doslovně *dv’ aṅgula paññāya* = moudrost, co se vejde mezi dva prsty), dokázala sebevědomě odpovědět následujícím výrokem, který je zaznamenán v textu *Somā-Sutta* sbírky *Saṃyutta-Nikāya*:

yaṃ taṃ isihi pattaḃbaṃ ṭhānaṃ durabbhisambhavaṃ |

Jež [je] ta mudrci dosažitelná oblast obtížně uskutečnitelná

na taṃ dvaṅgulapaññāya sakkā pappotuṃ itthiyā | | ...

neni tuto špetkou rozumu schopná získat žena. [... a její odpověď je:]

itthibhāvo kiṃ kayirā cittamhi susamāhite nāṇamhi

Žena [ač je], pokud dělá z mysli dobře soustředěnou, z vědění

vattamānamhi sammā dhammaṃ vipassato | | (S I, 129)

vždy přítomného, [je] pravou Dhammu jasně vidícím.

Návody k praxi Dhammy v oblastech meditačního výcviku (*samādhi*) a vědění (*paññā*) jsou stejné pro muže a ženy. Jen etický výcvik (*sīla*), jenž se řídí Buddhou ustanovenými řádovými pravidly (*vinaya*) a uplatňuje standardizované formy rituálního jednání (*sīlabbata*), se přizpůsobuje společensky determinovaným rozdílům mezi bytím žen a mužů, laiků a mnichů. Buddha neignoroval společensky dané skutečnosti a názory, ale učil své žáky kompetentně s nimi zacházet tak, aby byly využity pro duchovní pokrok, anebo jej alespoň nerušily. Tyto danosti regulovaly jak společenskou realitu, tak i světonázorové obsahy zakódované v jazyce. V této souvislosti je hlavním tématem společenská a — ji izomorfní — kosmická stratifikace. Vztahy mezi lidmi a mezi lidmi a bohy jsou jednou z důležitých determinantů rituálů. Než se budeme věnovat textům souvisejícím s rituály, podívejme se, co Buddha říká k tomuto tématu.

V předchozí lekci (na straně 108) jsme pracovali s částí textu, který definuje vztahy mezi světem lidí a šesti světy božstev (*deva-loka*), šestnácti světy vyšších bohů (*brahma-loka*), jakož i nešťastnými světy nižších bytostí (*apāya*). V protikladu k tvrzením (bohům žel, velmi častým ve „vědeckých“ pojednáních o buddhismu), že Buddhovo učení je prý „náboženství bez boha“, shledáváme na podkladě následujícího kanonického textu ze sbírky *Saṃyutta-Nikāya*, že právě díky Bohu Stvořiteli (*Brahmā Sahampati* – viz k tomuto též krátké texty na straně 104) vůbec došlo k tomu, že Buddha začal učit svou racionální nauku metodického podmiňování šťastného prožívání a překonávání utrpení:

evaṃ me suttaṃ | ekaṃ samayam bhagavā uruvelāyaṃ

Tak jsem slyšel: při jedné příležitosti vznešený v Uruvele

viharati najjā nerañjarāya tīre ajapāla-nigrodha-mūle

prodléval u řeky Nerañjara břehu, u pastevců niga-stromu kořene,

pathamābhisambuddho | |

poprvé po plném probuzení.

atha kho bhagavato rahogatassa patisallinassa evaṃ

Právě tehdy vznešenému v [jeho] zvnitřně osamoceně spočinutě tak

cetaso parivitakko udapādi |

mysli [následující] uvažování vzni

adhigato kho my'āyaṃ dhammo gambhīro duddaso

„Získaná tedy mnou tato nauka hluboká, obtížně vnímatelná,

duranubodho santo pañito atakkāvacaro nipuṇo

obtížně chápaná, mírová, jemná, nikoliv vymyšlená, dovedná,

paṇḍitavedaniyo|| ālaya-rāmā kho pan'āyaṃ pajā
mudrci pochopitelná. Základy [lpěni] rády [maji] však tyto bytosti,

ālaya-ratā ālaya-samuditā| ālayarāmāya kho pajāya
základy požívajíc, ze základů vznikajíc, [takto] lpějícím bytostem

ālayaratāya ālayasamuditāya duddasaṃ idaṃ ṭhānaṃ| yad
požívajícím, z požitků vznikajícím [je] těžko viditelná ta základna, jež

idaṃ idappaccayatā paṭiccasamuppādo|| idaṃ pi kho
[je] ta tak-podmíněnost [zákona] podmíněného vzniku. A ta právě

ṭhānaṃ duddasaṃ| yad idaṃ sabbasaṅkhārasamatho
základna těžko viditelná, jež [je] ta všech formací zklidnění

sabbupadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho
všech ulpívání vzdání se, žádosti zastavení, uvolnění, ustání [je]

nibbānaṃ|| ahañceva kho pana dhammaṃ deseyyaṃ|
Nibbána. A když já teď ale přesto Dhammu učil bych,

pare ca me na ājāneyyuaṃ| so mamassa kilamatho|
ostatní tak mně nerozuměli by, to pro mne ůnava [by byla],

sā mamassa vihesā ti||
to pro mne zranění [by byla]“.

apissudaṃ 'bhagavantam imā acchariyā gāthāyo
A takto tedy vznešeného následující podivuhodné verše

paṭibhamsu pubbe assutapubbā||
napadly, [jež byly] dříve dosud neslyšené:

kicchena me adhigataṃ| halandāni pakāsituṃ|
S obtížemi mnou objevené, proč vůbec bych měl učit

rāgadosaparetehi| nāyaṃ dhammo susambuddho||
chtíčem a zlobou nakažené, ne tuto Dhammu [jež umí] probudit.

paṭisotagāmiṃ nipuṇaṃ| gambhīraṃ duddasaṃ aṇuṃ|
Proti proudu jdoucí, dovednou, hlubokou, těžko vnímanou, přesnou,

rāgarattā na dakkhinti| tamokkhandena āvutā ti||
vášní zmitání neuvidí [ti], [kdož jsou] temnoty masou zakryti.“

iti bhagavato paṭisañcikkhato apposukkatāya cittaṃ
Takže vznešený takto uvažujíc, od aktivity se odvracející mysl

namati no dhammadesanāya||
naklání se Dhammu neučit.

atha kho brahmuno sahampatissa bhagavato cetasā ceto

A právě tehdy Brahmovi Stvořiteli, [jenž] vznešeného mysl [svou] mysl

parivitakkam aññāya etad ahosi | | nassati vata bho loko |

pronikajíc [v tom] poznal, takto bylo: „Zanikne jistě, pane, svět,

vinassati vata bho loko | yatra hi nāma tathāgatassa

zničen bude jistě, pane, svět, pakliže se totiž dokonalého,

arahato sammāsambuddhassa apposukkatāya cittam

oproštěného, plně probuzeného od aktivity se odvracející mysl

namati no dhammadesanāyā ti | |

nakloní neučit Dhammu.“

atha kho brahmā sahampati seyyathāpi nāma balavā

A tak tehdy Brahma Stvořitel, jako když totiž silný

puriso sammiñjitam vā bāham pasāreyya pasāritam vā

člověk když ohnul tak paži napřimiv, [ji] napřimil tak

bāham sammiñjeyya | evam evam brahmaloke antarahito

paži [zase] ohnuv, právě tak ze světa Brahmů zmizel [a]

bhagavato purato pāturahosi | |

před vznešeným se objevil.

atha kho brahmā sahampati ekaṃsaṃ uttarāsaṅgaṃ karitvā

A tak tehdy Brahma Stvořitel na jednu stranu svrchní rōbu si dal,

dakkhiṇa-jānu-maṇḍalaṃ pathaviyaṃ nihantvā yena

na pravé koleno pokleknul, k zemi se uklonil, jak tím

bhagavā ten-añjaliṃ paṇāmetvā bhgavantam etad avoca | |

vznešeného takto pozdravil, [čímž] uctiv vznešeného takto pravil:

desetu bhante bhagavā dhammaṃ desetu sugato dhammaṃ |

„Vyučuj, ctihodný, vznešeného Dhammu, vyučuj šťastného Dhammu,

santi sattā appa-rajakkha-jātikā assavanatā dhammassa

jsou bytosti s málo prachem na očích zrozené, nepředstavu o Dhammē

parihāyanti bhavissanti dhammassa aññātāro ti | |

když překonají, stanou se Dhammy znalci.“ (S I, 136–137)

Páli kánon nepopírá tehdy všeobecně platné názory o bozích, nýbrž tyto upřesňuje ve vztahu k meditačním prožitkům (na příklad text na straně 108) a přiděluje bohům konkrétní funkce, jako v právě citovaném textu. Podobně je řešena otázka společenské stratifikace a jí daný rámeček pro funkci kněží, světců a mnichů, kteří jsou nově definováni, ačkoliv posta-

u označování slovem *brāhmaṇa* (např. *Dhammapada*, verš 400):

akodhanaṃ vatavantaṃ sīlavantaṃ anussutaṃ

nevzteklého, povinnosti dbalého, [za] etického vyhlášeného,

dantaṃ antimasāriṇaṃ | taṃ ahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ | |

sebeovládajícího, naposled vtěleného — toho já nazývám bráhmanem.

Buddhovo předefinování všeobecně platných názorů vychází z analýzy konkrétních společenských jevů a cílí na metodické uskutečňování lepší formy soužití, podmíněné tréninkem etických principů (*sikkhāpada*). To je pěkně demonstrováno v následujícím úryvku z textu *Aggañña-Sutta*, sbírky *Dīgha-Nikāya*:

evaṃ me suttaṃ | ekaṃ samayam bhagavā sāvatthiyaṃ

Tak jsem slyšel: při jedné příležitosti vznešený ve [městě] Sāvatti

viharati pubbārāme ... | |

pobýval v [klášteře] Pubbārāma...

tena kho pana samayena

A během právě této příležitosti

vāseṭṭha-bhāradvājā bhikkhūsu parivasanti bhikkhubhāvaṃ

Vāseṭṭhové Bhāradvājovci u bhikkhů na návštěvě byli jako bhikkhové

ākaṅkhamānā | | ...

se stát si přejíce.

atha kho bhagavā vāseṭṭhaṃ āmantesi | tumhe khv' attha

A právě tehdy vznešený Vāseṭṭhy oslovil:

„vy přece jste

vāseṭṭhā brāhmaṇajaccā brāhmaṇakulīnā brāhmaṇakulā

Vāseṭṭhové brahmánského rodu, brahm. vychování a brahm. původu,

agārasmā anagāriyaṃ pabbajitā | |

z domova do bezdomoví odešli.

kacci vo vāseṭṭhā

Což vám, Vāseṭṭhové,

brāhmaṇā na akkosanti na paribhāsanti ti | |

brahmáni ne- nadávají ne- spílají?“

taggha no bhante brāhmaṇā akkosanti paribhāsanti ... ti | |

„Tak to ano, ctihodný, brahmáni [nám] nadávají a spílají ...“

yathā-kathaṃ pana vo vāseṭṭhā brāhmaṇā akkosanti ... | |

„A jakým způsobem vám, Vāseṭṭhové, brahmáni nadávají ...?“

brāhmaṇā bhante evaṃ āhaṃsu | brāhmaṇo va seṭṭho vaṇṇo

„Brahmáni, ctihodný, takto řekli: „Brahmán to [je] nejlepší kasta,

hīno añño vaṇṇo | brāhmaṇo va sukko vaṇṇo kaṇho añño

nízké [je] jiná kasta, brahmán to [je] světlá kasta, tmavá [je] jiná

vaṇṇo | brāhmaṇā va sujjhanti no abrahmaṇā | brāhmaṇā va
kasta, brahmáni jsou vyčištěni nikoliv nebrahmáni, brahmáni jsou

brahmuno puttā orasā mukhato jātā brahma-jā brahma-
Brahmovi děti vlastní z [jeho] úst rodem, z Brahmy zrození, Brahmou

nimmitā brahma-dāyādā | | te tumhe seṭṭhaṃ vaṇṇaṃ
stvoření, Brahmovi dědicové. Vy, kteří [jste] z nejlepší kasty

ajjhupagatā | yadidaṃ muṇḍake samaṇake ibbhe kaṇhe
pocházející, [se stýkáte] s těmito oholenými askety, sluhy, tmavými

bandhu-pādāpacce ti | | evaṃ kho no bhante akkosanti ... | |
spřezenci z nohou vzniklými.“ Takto nám, ctihodný, nadávají ...“

taggha vo vāseṭṭhā brāhmaṇā porāṇaṃ assarantā evaṃ
„Tak to, vy Vāseṭṭhové, brahmáni starou tradici zapomínají toto [když]

āhaṃsu | brāhmaṇo va seṭṭho vaṇṇo hīno añño vaṇṇo |
řekli: „Brahmán to [je] nejlepší kasta, nízké [je] jiná kasta,

brāhmaṇo va sukko vaṇṇo kaṇho añño vaṇṇo | brāhmaṇā va
brahmán to [je] světlá kasta, tmavá [je] jiná kasta, brahmáni jsou

sujjhanti no abrahmaṇā | brāhmaṇā va brahmuno puttā orasā
vyčištěni nikoliv nebrahmáni, brahmáni jsou Brahmovi děti vlastní,

mukhato jātā brahma-jā brahma-nimmitā brahma-
z [jeho] úst rodem, z Brahmy zrození, Brahmou stvoření, Brahmovi

dāyādā ti | | dissanti kho pana vāseṭṭhā brāhmaṇānaṃ
dědicové.“ [Vždyť] vidí [všichni] přeci, Vāseṭṭhové, brahmánů

brāhmaṇāniyo utuniyo pi gabbhīniyo pi vijāyamānā pi
brahmánky jak menstrují, jak otěhotní, jak rodí děti [a]

pāyamānā pi | | te ca brāhmaṇā yonijā va samānā evaṃ
jak koji. A tito brahmáni z lůna zrození, ti sami takto

āhaṃsu | brāhmaṇo va seṭṭho - pe- brahmadāyādā ti | |
řekli: „Brahmán to [je] nejlepší -atp.- Brahmovi dědici“.

te brahmāṇaṃ c' eva abbhācikkhanti musā ca bhāssanti
Tito Brahmou tak pomlouvají a špatně [o něm] mluví

bahuṃ ca apuññaṃ pasavanti | |
a [tak] velice nezáslužného hromadí.

(Následující text je zřejmě vůbec nejstarším záznamem staroindického, z Véd odvozeného, názoru o členění společnosti, ve kterém jsou vyjmenovány čtyři kasty tak, jak se s nimi pak setkáváme v později zapsaných hinduistických textech, jakož i v dnešní indické společenské realitě.)

cattāro 'me vāseṭṭhā vaṇṇā | khattiya brāhmaṇā

Tyto čtyři, Vāseṭṭhové, kasty [jsou]: bojovníci, knězi [Brahmy],

vessā suddā || khattiyo pi kho vāseṭṭhā idh' ekacco

obchodníci, řemeslníci. Bojovník případně, Vāseṭṭhové, tu někdy

pāṇātipāti hoti | adinnādāyī hoti | kāmesu micchācārī hoti |

zabíjející je, bere co není dáváno, ve smyslnosti se špatně chová,

musāvādī hoti | piṣuṇāvāco hoti | pharusāvāco hoti |

mluví lži, pomlouvá, nadává,

abhijjhālū hoti | vyāpannacitto hoti | micchādiṭṭhī hoti ||

je chamtivý, je zlomyslný, je zaslepen bludnými názory.

brāhmaṇo pi kho vāseṭṭhā idh' ekacco ... -pe-

Brahmán případně, Vāseṭṭhové, tu někdy ... -atp.-

vesso pi kho vāseṭṭhā idh' ekacco ... -pe-

Obchodník případně, Vāseṭṭhové, tu někdy ... -atp.-

suddo pi kho vāseṭṭhā idh' ekacco ... -pe-

Řemeslník případně, Vāseṭṭhové, tu někdy ... -atp.-

... vyāpannacitto hoti | micchādiṭṭhī hoti || (D III, 80–83)

... je zlomyslný, je zaslepen bludnými názory.

Na základě dosud uvedených textů — jejichž jazykovému rozboru se věnujeme v gramatické části této lekce — vidíme, že Buddha i ostatní autoři kanonických textů zpravidla vyjdou z jasné formulace problému ve vztahu ke konkrétním osobám v konkrétní situaci, načež text účelně postupuje k principům Dhammy (*mūla-pada*, viz strana 68), k metodickému řešení, jež se stává součástí tréninku (*sikkhā-pada*) oslovených osob. Kanonický text takto dává odpověď na ony čtyři otázky (viz strana 120), jež jsou rovněž vodítkem (*netti*) při kompozici komentářů. Vlastní analýza komentářů — jak jsme se jí začali zabývat v předchozí lekci — ukazuje, že páli komentáře nemění nic na původní Buddhově nauce, nic k ní nepřidávají, nýbrž jen v jejím rámci odkazují za prvé na ostatní pro dané téma relevantní kanonické texty a za druhé na faktografické údaje, jež zevně souvisí s komentovaným textem. Pro náš současný účel přiřazení textů kategoriím rituál – meditace – vědění, které odpovídají členění Buddhovy metody zvládání života do tří oblastí *śīla* – *samādhi* – *paññā*, můžeme nechat zprvu stranou komentářovou literaturu a zabývat se jen těmi daty o společenských faktech doby Buddhovy, která jsou obsažena v kanonických textech.

Úryvek z textu *Aggañña-Sutta*, sbírky *Dīgha-Nikāya*, který jsme právě přečetli, popisuje konkrétní situaci dvou mužů, kteří jakožto laičtí stoupenici Buddhovi používali jeho nauku již po jistou dobu v každodenním životě a nyní pobývají mezi mnichy připravující se sami též ke vstupu do Buddhova mnišského řádu *bhikkhu-saṅgha*, k odchodu z domova do bezdomoví (*pabbajjā*). Tito muži pocházejí z brahmánského klanu Vāseṭṭha, což jim působí jisté společensky zapříčiněné problémy. Buddha jim pomáhá pojmenovat jejich konkrétní potíže a pak v návaznosti na to přetvořit jejich problémy v základny dalšího tréninku, který je v následujících (zde necitovaných) částech textu dále vysvětlován. Zůstaneme u konkrétního popisu fakt, na jejichž empirické analýze staví Buddha vysvětlení etiky (*sīla*) a jejího tréninku jako předstupně tréninku mysli meditací (*samādhī*), která vede k osvobozující moudrosti (*paññā*). Texty užívá: ne v rituálech, jež krátce popíšeme, rozebereme z hlediska vědění, z něhož jsou vytvořeny a jež vysvětleno jak v Buddhových promluvách (*sutta*) ke konkrétním osobám, tak v systematicky uspořádaném podání textů a *bhidhammy*.

Jednoduše řečeno: podíváme se, co rituálně dělají naši Vāseṭṭhovci, jakož i jim podobně situované osoby v buddhistické kultuře například dnešní Sri Lanky, dále též na to, co o tom tyto osoby moudrého vědí a jak to souvisí s jejich meditačním tréninkem mysli. Popíšu narativním stylem (ve smyslu již zmiňované metodologie *grounded theory* – viz strana 24) pozorovatelné jednání – tedy v datech vhodných pro případný další sociologický, etnografický, či psychologický výzkum – a k tomu uvedu texty užívané v tomto rituálním jednání – tedy data toho, co si při tom jednající osoba myslí a co říká jakož i toho, jak si to je případně schopna racionálně zdůvodnit v rámci Buddhovy nauky. Exemplárním způsobem uvedu tedy k několika rituálům text a data trojího druhu tak, jak by měla být rozlišována a vzájemně koordinována v empirickém výzkumu religionistiky či jakékoliv jiné disciplíny humanitních věd:

1. data o vědcem objektivně pozorovaných jevech jednání,
2. data o jednající osobou subjektivně prožívaných významech,
3. data o společensky sdíleném vědění užívaném pro dané jednání.

Začátkem každého buddhistického rituálu, jakož i vůbec každé aktivity prováděné ve jménu Buddhy, je ritualizovaný pozdrav Buddhovi:

namo tassa bhagavato arahato sammā sambuddhassa

Po každém vyslovení tohoto pozdravu následuje na úrovni jednání úklona, již lze pozorovat prováděnou v kleče, v meditační pozici, anebo jen v náznaku v jakékoliv pozici. Co prožívá a co přitom v takto se rituál-

ně klanící osoba, jaké jednotky významu (*attha-pada*) jsou tedy přítomné? A jak je strukturován výrok (*byañjana-pada*) zde užitého textu? Jak to vypadá gramaticky s tímto pozdravem Buddhovi? Co zde můžeme nalézt za druhy slov. My víme, že každý páli výrok se vztahuje na nějakou skutečnost a že všechny skutečnosti jsou děje. Jsme proto zvyklí hledat ve větě nejprve sloveso, ale tady žádné sloveso není. V tomto pozdravu je děj označen nesklonnou částicí *namo*, odvozenou ze stejného kořene jako slovesa *namati* a *namassati*, která známe jako klaněti se a uctívat. *Namo* zde označuje děj úklony. Řídícím slovem výroku je tedy *namo*. Pozdrav někomu si i v páli žádá dativ, jenž je vyjádřen zájmenem *tassa*, za ním následují tři hlavní kvality Buddhovy: *bhagavato*, *arahato* a *sammā sambuddhassa*. Toto je tedy ten základní rituál, používaný jak mnichy, tak laiky, jak v každodenním životě, tak v klášteře. Někdy je také používán jako ochranný rituál. Mnohý buddhista, když je něčím vystrašen, poplácen, či ohrožen, má strach, chce se zklidnit, najít útěchu a bezpečí, připomnit si, že jakožto Buddhův stoupenec konal dobro, tak si připomene Buddhu — a nejkratší formule k tomu je právě tento pozdrav „*Namo tassa bhagavato arahato sammā sambuddhassa*.“

Dále následuje při většině rituálů, ať je provádí Buddhův laický stoupenec (*upāsaka*) doma, či v chrámu, anebo Buddhův mnich, jako druhý krok třikrát opakovaná recitace hledání trojího útočiště (*tī-saraṇam*). Její text v kontextu předchozího pozdravu a následující recitace etických rozhodnutí je nám již i svým významem známý z dokumentu uvedeného ve 3. lekci (strana 54):

	buddham	saraṇam	gacchāmi
	dhammam	saraṇam	gacchāmi
	saṅgham	saraṇam	gacchāmi
dutiyam pi	buddham	saraṇam	gacchāmi
dutiyam pi	dhammam	saraṇam	gacchāmi
dutiyam pi	saṅgham	saraṇam	gacchāmi
tatiyam pi	buddham	saraṇam	gacchāmi
tatiyam pi	dhammam	saraṇam	gacchāmi
tatiyam pi	saṅgham	saraṇam	gacchāmi

Rituální recitace textu trojího útočiště je opět doprovázena určitými úkony, což je závislé na situaci. Většinou je tento rituál hledání trojího útočiště prováděn vkleče (stejně jako předchozí pozdrav Buddhovi) před sochou Buddhy nebo před mnichem, jenž text předřikává například na začátku oslavy (*pūja*) nebo meditace ve skupině (*bhāvanā-sabhā*). Následující recitace a následující rituální jednání je pak vstoje nebo v sedící meditační pozici. Recitací *tī-saraṇam* se recitující formálně stává stou-

pencem (*upāsaka*) Buddhy. A jaká bychom pravděpodobně získali od Buddhova stoupence data o prožívání rituálu. V mnoha suttách poté, co Buddha proslavil poučení ke skupině posluchačů nebo k jedinci, tak na závěr tyto osoby, kterým bylo Buddhovo poučení určeno, komentují své prožívání a vyslovují chválu — v kanonických textech je to zpravidla následujícím úslovím, jímž se zároveň prohlašují za Buddhovy stoupence, jako například v *Siṅgālovāda-Suttaṃ* sbírky *Dīgha-Nikāya*:

abhikkantaṃ bhante | abhikkantaṃ bhante ||

Skvěle, ctihodný pane, skvěle, ctihodný pane !

seyyatthā pi bhante nikkujjitaṃ vā ukkujjeyya |

Jako kdyby [jste], ctihodný, povalené napřimil, anebo

paṭicchannaṃ vā vivareyya | mūlhasa vā maggaṃ

co bylo skryto odkryl, anebo zbloudilému cestu

ācikkheyya | andha-kāre vā tela-pajjotaṃ dhāreyya |

ukázal, anebo do zatemněného olejovou lampu přinesl,

cakkhumanto rūpāni dakkhintīti || evaṃ evaṃ

[aby] kdo oči mají, tvary uviděli tak. Právě takto

bhagavatā aneka-pariyāyena dhammo pakāsito ||

vznešený rozličnými způsoby Dhammu vysvětlil.

esāhaṃ bhante bhagavantaṃ saraṇaṃ gacchāmi |

Tento já, ctihodný, ke vznešenému pro útočiště jdu, jakož i

dhammaṃ ca bhikkhu-saṅghaṃ ca ||

k Dhammě, jakož i k mnichů společenství.

upāsakaṃ maṃ bhagavā dhāretu ajjatagge pāṇupetaṃ

Za stoupence mne, vznešený, považuj odedneška na doživotí

saraṇaṃ gatan ti ||

(D III, 193)

k [tvému] útočišti došlého.

Tato tři útočiště jsou tak cenná pro stoupence Buddhova učení, že jsou jimi také označována jako *ti-ratana*, neboli „tři klenoty“, které si zaslouží být předmětem uctívání (*vandanā*) a oslavování (*pūjā*). Za tímto účelem jsou recitovány texty, v nichž jsou vyjmenovány kvality Buddhy, Dhammy a Saṅghy — jako například v dokumentu uvedeném na straně 55. Připomínání si těchto kvalit zpřítomňuje Buddhovu stoupenci cíle a hodnoty, pro něž stojí za to žít a být jako Buddha: *bhagavā* tedy „nad věci“ povznešený, *arahaṃ* tedy nezávislý a oproštěný od vnějších vlivů (*pabhāva*) a vnitřních pudů (*āsava*), *sammāsambuddho* tedy plně probuzený s otevřenou a transparentní myslí (*pabhassara-citta*), zcela v klidu (*passadhi*)

a bez problémově postupující (*sugata*) atd. K uskutečnění takovýchto osobních kvalit vede Dhamma, která je dobře formulována (*svākkhāta*), vzhled do životních souvislostí umožňující (*sandiṭṭhika*), bez časových omezení platnosti (*akālika*) atd. Kvality společnosti Buddhových stoupenců (*saṅgha*) zajišťují společenský rámec pro emancipační praxi přínosných způsobů jednání (*supaṭipanna*). Verifikaci těchto kvalit ve vlastní zkušenosti a z toho plynoucí osobní jistotu a vděčnost, připomínají následující texty, jimiž se komentuje prožívání rituálu:

arahaṃ sammāsambuddho bhagavā |
buddhaṃ bhagavantaṃ abhivādemi ||
svākkhāto bhagavatā dhammo | dhammaṃ namassāmi ||
supaṭipanno bhagavato sāvakasaṅgho | saṅghaṃ namāmi ||

Prožívání a znovuprožívání emocí spojených s poznatky Dhammy je rituálně vyjadřováno úkony obětování světla, vůně, květin atd., jež jsou doprovázeny recitací následujících textů:

ghaṇasārappadittena dīpena tama dhamsinā |
 Kafrem planoucí lampou tma byla rozptýlena,
tilokadīpaṃ sambuddhaṃ pūjayāmi tamonudaṃ ||
 tři světů lampu, plně probuzeného oslavuji [jakožto] tmy odstraňovače.
gandha sambhāra yuttana dhūpenāhaṃ sugandhinā |
 Voňavých věcí hromádkou, [jež] vykuřováním krásně voní,
pūjaye pūjaniyaṃ taṃ | pūjā bhājanam uttamaṃ ||
 v oslavě oslavence toho, [je] oslava přidělená nejvyššímu.
vaṇṇa gandha guṇopetaṃ etaṃ kusuma santatiṃ
 Barva, vůně dobré kvality těmto květinám pokračuje,
pūjayāmi munindassa sirī pāda saroruhe ||
 oslavuji velesvětcovy jemné nohy lotusové.
pūjemi buddhaṃ kusumena 'nena puñṇena
 Oslavuji Buddhu květinami rozličnými [a z toho plynoucí] zásluhou
m' etena ca hotu makkhaṃ || pupphaṃ milāyāti
 mě tímto je [přínosem] k osvobození. Květy zvadnou [a stejně]
yathā idam me kāyo tathā yāti vināsa bhāvaṃ ||
 tak jako toto mému tělu tímto způsobem rozpad nastane.

Texty zachycují významy úkonu a použitého prostředku, navozují též připomínku vzhledu Dhammy, jsou výrazem doprovodné emoce — to vše je směřováno k Buddhovi, při provádění před jeho sochou. Úkony uctívání a oslavy mohou být ale též směřovány ke stromu (*bodhi-rukkha*), pod nimž Buddha dosáhl moudrosti probuzení (*bodhi*) — jako se v naší kultuře shromažďujeme k oslavám zimního slunovratu kolem vánoční jedličky, pod níž se rituálně obdarováváme. Následující text verbalizuje sentiment spojený s uctíváním stromu moudrosti (*bodhi-vandanā*):

yassa mūle nissinno va sabbāri vijayaṃ akā

U jehož paty sedíce, nad všemi nepřáteli vítěz byl,

patto sabbaññutaṃ satthā vande taṃ bodhi pādapaṃ

získal vše vědění mistr, uctívám ten moudrosti strom.

Rituál tvoří podmínky, zajišťuje přípravný čas a navozuje atmosféru pro uctívání, zajišťuje chráněný společenský prostor pro praxi a stupňuje motivaci potřebnou pro trénink etiky (*sīla*) a meditace (*samādhī*). Vratme se nyní k popisu společenských jevů a způsobu, jímž Buddha jej využil k motivaci a zprostředkování rámcového vědění pro trénink etiky v citovaném textu *Aggañña-Sutta*. Následující text *Sikkhāpadavibhaṅgo z Abhidhamma-Piṭaky* (PTS strana 285–287) obsahuje vědění o etickém tréninku a jím/záměrně vyvolávaných stavech mysli (*citta*).

pañca sikkhāpadāni | pānātipātā veramaṇi sikkhāpadaṃ |

Pět základů tréninku [obnáši:] 1. zabíjení zdržovat se základ tréninku,

addinādānā veramaṇi sikkhāpadaṃ | kāmesu micchācārā

2. braní nedávaného zdržovat se ..., 3. ve smyslnosti špatného jednání

veramaṇi sikkhāpadaṃ | musāvādā veramaṇi sikkhāpadaṃ |

zdržovat se základ tréninku, 4. falešné řeči zdržovat se základ ...,

surāmerayamajjapamadaṭṭhānā veramaṇi sikkhāpadaṃ ||

5. opojných látek, [jež jsou] nedbalosti příčinou, zdržovat se základ...

tattha katamaṃ pānātipātā veramaṇi sikkhāpadaṃ ||

Zde co [znamená] zabíjení zdržovat se [jakožto] základ tréninku?

yasmiṃ samaye kāmāvacaraṃ kusalaṃ cittaṃ

Při takovéto příležitosti v oblasti smyslů [eticky] dovedný stav mysli

uppannaṃ hoti | somanassasahagataṃ nāṇasampayuttaṃ ...

vzniklý je, [jenž je] radostí doprovázený, spojený s věděním, ...

V pokračování tohoto textu, jak je to obvyklé v systematickém podání abhidhammy, je kladena stejná otázka ohledně každého z pěti základů etického tréninku, na kterou je odpovídáno výčtem všech faktorů mysli (*cetasika*), jež patří ke všem možným stavům mysli (*citta*), které jsou zákonitě spojeny se zdržováním se konkrétně uváděných neetických činů. Komentář tohoto textu, nazvaný *Sammoha-Vinodanī* (PTS, strana 381–382), specifikuje vědění o principech etického tréninku následovně:

idāni tadanantare sikkhāpadavibhaṅge pañcā ti

Těchto zde následujících v Sikkhāpadavibhaṅga pět je

gaṇanapariucchē || sikkhāpadānī ti sikkhitabbapadānī |

výčtem definováno. Tréninku základy je, co trénováno má být,

sikkhākoṭṭhāsā ti attho || api ca upari āgatā sabbe pi

tréninku části je [toho] význam. Navíc výše předcházející všechny

kusalā dhammā sikkhitabbato sikkhā ||

dovedné věci [protože] trénovány mají být [jsou] tréninky.

pañcasu pana sīlaṅgesu yaṃ kiñci angaṃ tasmaṃ sikkhānaṃ

V pěti však etiky členů onen kterýkoliv člen [jenž] těchto tréninků

patiṭṭhaṭṭhena padan ti sikkhānaṃ padattā sikkhāpadānī ||

východím podkladem základ je tréninkům přiřazen [coby] jejich základ.

Tímto definováním základních pojmů, které se opakují ve všech pěti rozhodnutích etického tréninku, je vytýčen aplikační kontext pětičlenné matice. V jejím rámci jsou potom podány definice pěti variujících členů a dalších jim společných jednotek významu v pořadí, v němž se v textu vyskytují. Po definici prvního členu přichází na řadu vysvětlení významu *veramaṇī* a téměř na konci komentáře *Sikkhāpadavibhaṅga*, tedy až po rozboru jevů prožívání a rozhodování, přichází definice *samādiyāmi*. Kdo dobře nezná základní texty mnišské disciplíny (*vinaya pāḷi*) a neví jak jsou prakticky aplikovány v etickém tréninku, nepochopí následující operačně analyzující formulace a může je dokonce považovat za jakousi jen „výlučně verbální scholastiku“ — pro praxi tréninku a pro její vyhodnocování jsou ale tyto precizní definice nepostradatelné:

pāṇātipātā ti pāpassa atipātā | ghātanā māraṇā ti attho ||
Zabíjení je na bytosti ničící útok, vraždění, zabíjení je [toho] význam.

veramaṇi ti virati ||
Zdržování se je abstinence.

adinnādānā ti adinnassa ādānā |
Nedáváního brání je nedáního odnímání,

para-pariggahitassa haraṇā ti attho ||
někým jiným vlastněného odnášení je [toho] význam.

kāmesū ti vatthu-kāmesu ||
Ve smyslnosti je v předmětné smyslnosti.

micchācārā ti kilesa-kānavasena lāmakācārā ||
Špatného jednání je nečistot smyslů oblastí [daného] nízkého jednání.

musāvādā ti abhūtavādato ||
Falešné řeči je nepravdivé řeči.

surāmerayamajjapamādaṭṭhānā ti [...] pañca surā ||
Opojných látek [jež jsou] nedbalosti příčinou je [...] patero opojnosti.

merayan ti [...] pañca āsavā ||
Silných kořalek je [...] patero omamných vlivů.

tad ubhayam pi madaniyaṭṭhena majjam ||
Tyto oboje [totiž jsou] výstřednosti působící opojné látky.

yāya cetanāya taṃ pivanti |
S takovýmto záměrem je pijí,

sā pamāda-kāraṇattā pamādaṭṭhānam |
ony [jsou] nedbalosti působitelé [a proto] příčinami nedbalosti.

tasmā surāmerayamajjamhi pamādaṭṭhānā ||
Z toho [jsou] opojnými látkami [zapříčiňované] nedbalosti podklady.

ayam tāv'ettha mātikā-nikkhepassa attho ||
Toto [je] na počátek matice vytýčení význam.

Doslovný překlad těchto definic, jak zde vidíme, vyžaduje ještě další dosti značné úsilí, než dojdeme k pochopení vztahů mezi jevy designovanými jednak pojmově, jednak sémantickou strukturou výroku — zde v této učebnici je volen doslovný překlad vždy jen jako východisko pro další zpracovávání se k přesnějšímu určení významů. Rozhodně zde nejde o text vyprávění, spíše o významové vzorce jejichž uspořádání je srovnatelné se vzorci chemickými. Nejde zde ani o záznam matice, nýbrž o její vytýčení, o předpoklady matice (*mātikā-nikkhepa*), které souvisí s jejím významem či účelem (*attha*), předmětem (*ārammaṇa*) a umístěním (*nidāna*)

v systému praxe nebo ji popisující teorie. A tímto jsme se dostali zpět ke čtyřem kritériím, od kterých jsme vyšli na začátku této přednášky. Vědec, který si je vědom těchto čtyř autochtonních kritérií páli textů, je schopen objevovat v nich zakódované významy.

Závěrem si připomeňme, jak a čím jsme se zabývali v této přednášce. Věnovali jsme pozornost jednak metodologii, jednak předmětu našeho výzkumu. Ujasnili jsme si, že v empirickém výzkumu religionistiky či jakékoli jiné disciplíny humanitních věd získáváme data trojího druhu, která by měla být rozlišována a vzájemně koordinována:

1. data o vědcem objektivně pozorovaných jevech jednání,
2. data o jednající osobou subjektivně prožívaných významech,
3. data o společensky sdíleném vědění užívaném pro dané jednání.

Analýzou páli textů získáváme data o společensky sdíleném vědění, ve kterých je též obsaženo kognitivní zpracování subjektivně prožívaných významů. Texty obsahují čtyři autochtonní kritéria, která jsou explicitně formulována v komentářích, ale platí jak pro komentáře tak samozřejmě i pro kanonické texty, z nichž byla vlastně extrahována:

1. Předmětem (*ārammaṇa*) textů jsou především různá témata Buddhovy nadsvětské (*lokuttara*) nauky, ale též jim sloužící pojednání světských otázek.
2. Účel (*attha*) nebo záměr (*chanda*) páli textů je podřízen cílům praxe, v níž je realizováno Buddhovo učení — a to i v pojednání světských otázek.
3. Autor, který je zpravidla i uživatelem textu, formuluje předpoklady (*nikkhepa*) a užívá zdroje (*sammuttāṇa*) či dispozice (*āsaya*) pro formulování textu tak, aby to odpovídalo zvolenému předmětu a účelu.
4. Umístění textu (*nidāna*) uvnitř systému, v němž je užíván, je obvykle specifikováno popisem konkrétní problematiky metod zvládání života, ale někdy též, především v textech komentářů, odkazem na ostatní relevantní texty.

To vše platí bez výhrady pro texty kanonické a komentářové, kterým jsme se věnovali v této přednášce. V příští přednášce se budeme zabývat i texty v jazyce magadhi či páli, jejichž předmětem není Buddhovo učení v pravém slova smyslu. Pro účely vědecké analýzy jsme se v této přednášce omezili jen na texty, jejichž předmět lze přiřadit třem kategoriím, jmenovitě rituál – meditace – vědění, které odpovídají členění Buddhovy metody zvládání života do tří oblastí *sīla* – *samādhi* – *paññā*.